
De velfærdsprofessionelle har mistet autonomien i dens oprindelige form, men ikke nødvendigvis den professionelle autoritet og dømmekraft. Et af de store spørgsmål i dag er, om professionerne kan og skal være mere og andet end agenter for velfærdsstatens politiske strategier. Og om de kan etablere en ny form for professionel autonomi. Asterisk har bedt to forskere komme med et bud på, hvor velfærdsprofessionerne står i dag, og hvordan de er kommet dertil.

PROFESSIONELT OPBRUD

Der var engang, hvor en lærer selv kunne afgøre, hvordan eleverne skulle lære at læse og regne. Og pædagogerne i børnehaven besluttede fra dag til dag, om børnene skulle tegne, tage på tur eller have tema om skovens dyr – helt uden reference til pædagogiske lærerplaner. For de fandtes ikke; og det gjorde elevplaner og Fælles Mål heller ikke. Det er en svunden tid, og i dag har lærere og pædagoger mistet den autonomi, som fortiden tillod. De står i en brydningstid, hvor de skal nytænke deres professionelle identitet.

I takt med moderniseringen af den offentlige sektor er staten blevet mere styrende og mindre inddragende, og det har sat professionerne i en ny og endnu ikke helt tydelig position, lyder vurderingen fra idehistoriker og lektor på DPU, Aarhus Universitet, Jens Erik Kristensen.

”Min tese er, at stort set alle professioner, der på velfærdsstatens vegne har med mennesker at gøre, står i et opbrud. Det gælder alle de såkaldte semiprofessionelle som lærere, pædagoger, sygeplejersker, ergoterapeuter og socialrådgivere, som i dag også betegnes som velfærdsprofessioner. De adskiller sig fra de klassiske traditionelle professioner ved ikke at have en akademisk uddannelse, som f.eks. læger og jurister har. For at forstå deres position må man se på, hvordan velfærdsstaten har ændret sig i takt med moderniseringen af den offentlige sektor fra 1980’erne og frem,” siger Jens Erik Kristensen og tilføjer, at denne ændring i velfærdspolitikken, som vi har været vidner til gennem de seneste årtier, er blevet beskrevet som en forkættet overgang fra velfærdsstat til konkurrencestat.

”Velfærdsstaten har nemlig ikke blot ændret styrings- og ledelsesformer. Den har også ændret karakteren af og formålet med velfærdspolitikken, og når det sker, så ændrer kravene til velfærdsprofessionerne sig også,” siger Jens Erik Kristensen.

Han sondrer mellem efterkrigstidens velfærdsstat, som var beskyttende, kompenserende og villig til at forsørge borgerne; og velfærdsstaten fra 1990’erne og frem, som har været aktiverende, mobiliserende og forebyggende med det mål for øje at sikre borgerne selvforsørgelse gennem aktiv deltagelse på arbejdsmarkedet.

”En del af den måde, man opbyggede velfærdsstaten på i efterkrigstiden, var at give velfærdsprofessionerne en ret stor autonomi. De fik et stort fagligt råderum, fordi man

»Vi vil gerne vide, hvad der har effekt, så vi ikke spilder midler på at gøre noget, som ingen virkning har. Det er helt grundlæggende med til at anfægte professionernes dømmekraft, når man betvivler ideen om, at de selv ved, hvad der er godt og skidt.«

Jens Erik Kristensen

havde brug for relativt stærke professioner. Dem fik man bl.a. ved at sørge for, at de også fik indflydelse på udviklingen i velfærdslovgivningen. De blev hørt og fik plads i de lovforberedende kommissioner. Men siden 1990’erne er man holdt op med at inddrage disse professioner på den måde, som man gjorde tidligere. De bliver stadig hørt, men de bliver ikke opfattet som vigtige aktører. Den nye position kræver en anden form for professionalismisme end den, der oprindeligt var knyttet til deres faglige autonomi,” lyder det fra Jens Erik Kristensen.

Professioner under ledelse

Han ser to måder, man kan belyse en profession på. Dels ved at se på hvordan den uddannelsesmæssigt har etableret sig og dels dens fagpolitiske organisering.

”De faglige organisationer, som tidligere mente, at deres profession havde en grad af autonomi, er de seneste årtier kommet under styring og ledelse på en måde, de ikke har været før. Det går tilbage til indførelsen af New Public Management i 1990’ernes modernisering af den offentlige sektor. I stedet for at se på de professionsuddannede som medspillende aktører, blev de set som nogle, der er ude på at mele deres egen kage. For Danmarks Lærerforening har det været afgørende at kæmpe imod, at lærerne bliver agenter for målstyring frem for selv at bestemme, hvordan man underviser. Det kulminerede ved overenskomstforhandlingerne i 2013, hvor lærerne – som ellers havde været ledelsesfredet område – blev sat under ledelse »

Konflikten om lærernes arbejdstid i 2013 fik mange lærere på barrikaderne, og det endte som bekendt med en lockout.

Pædagoger har hænderne fulde, men det er ikke kun børnene, der fylder tiden ud; det er i stigende grad også kravet om øget dokumentation.

af skolelederne,” siger Jens Erik Kristensen og pointerer, at der er en flerstrengt forklaring på, hvorfor lærer- og pædagogprofessionerne har mistet indflydelse.

”Hele skole- og førskoleområdet har fra midten af 1990’erne og frem påkaldt sig en større politisk, men også forskningsmæssig opmærksomhed. For skolens vedkommende har det især været de internationale undersøgelser, der har antydnet, at det ikke spiller helt så godt, som vi troede. Det har skabt en diskussion om, hvorvidt professionerne selv er de bedste til at kvalitetsbestemme eller om bedømmelsen skal komme fra New Public Management, hvor det er brugerne eller sammenlignende undersøgelser, der vurderer kvaliteten.”

Professionelle agenter

En lignende udvikling påpeger Lars Thorup Larsen, der er lektor på Institut for Statskundskab på Aarhus Universitet og forsker i offentlig politik. Han bruger begrebet *gouvernementalisierung* til at beskrive, hvad der er sket med velfærdsprofessionerne i de seneste

årtier. Det, der særligt udfordrer autonomien hos professionerne er, at de er blevet gjort til agenter for politiske strategier, mener han.

”Staten skal selvfølgelig styre sine ansatte til en vis grad, men den måde man styrer professionerne på, handler ikke primært om dem, men mere om deres nøgleposition i forhold til borgerne. Staten vil gerne sikre, at borgerne er sunde og raske og kompetente, og det har staten haft som mål i hundredvis af år. Udviklingen er sket i den måde, velfærdsprofessionerne bliver opfattet på – som nøglepositioner mellem stat og borger,” forklarer Lars Thorup Larsen, og henviser til, at det indebærer en statslig ambition om at gøre professionerne styrbare, så de kan styre borgerne i en bestemt retning – om det så gælder de syge eller børnene i skolen.

Det siger han på baggrund af en grundig analyse af velfærdsprofessionernes uddannelser og reformerne af dem.

”Går man nogle årtier tilbage, står der næsten intet i bekendtgørelserne for uddannelserne. Det er ikke fordi, der ikke har været nogen krav, men det har været overladt til

professionerne selv at formulere dem. Det er først for nyligt, at der er sat ord på det – og mange ord, så man får nogle mere detaljerede beskrivelser. Og de sætter også barren højt for, hvad det kræver at blive velfærdsprofessionel, i hvert fald hvis man ser på det vidensindhold, der er beskrevet. Som lærer skal man f.eks. både være en dygtig praktiker og lidt af en videnskabsmand, for man skal ikke bare undervise på en måde, så andre kan komme og dokumentere ens arbejde, man skal også selv dokumentere resultatet. Det er en højere kompetence end tidligere beskrevet.”

En ny autoritet

Det skred, Lars Thorup Larsen peger på, sked dels i 1990’erne, men i høj grad også efter årtusindskiftet med indførelsen af professionsbachelor og university colleges.

”Jeg mener, man skal tage højde for, at en del af motivationen for forandringerne ikke handler om de velfærdsprofessionelle selv og deres arbejdsvilkår. Det handler i stedet om, at vi som velfærdsstat interesserer os

»Der er også en autonomi eller professionel autoritet i at besidde den nye type af professionel viden, som man er uddannet til at kunne frembringe.«

Lars Thorup Larsen

for, hvad der kommer ud af folkeskolen og velfærdspolitikken. Tidligere interesserede man sig ikke så meget for de mål, selv om man havde dem. I dag er der en ekstrem målorientering, og det er svært at undgå, at det kommer til at højne forventningerne og gøre dem meget konkrete og målbare,” siger Lars Thorup Larsen og tilføjer, at vi som borgere har vænnet os til, at velfærdsstaten og velfærdspolitikken skal virke for os.

Det er derfor, jeg binder velfærdspolitikken sammen med professionerne. For det er ikke kun et spørgsmål om forholdet mellem staten og dens ansatte. Det handler f.eks. i lærerens tilfælde også om de forventninger forældre og vælgerbefolkningen har til folkeskolen.”

Lars Thorup Larsen pointerer også, at når folkeskolelærerne for 50 år siden var en af de store statusprofessioner i Danmark, var det også fordi, ingen andre i landsbyen, måske bortset fra præsten og lægen, havde en uddannelse.

”De er blevet overhalet af alle andre, og det er selvfølgelig en devaluering. Men jeg er heller ikke sikker på, at jeg nødvendigvis er enig i opfattelsen af, at læreren eller de andre velfærdsprofessioners status er lav. Hvis man f.eks. kigger på målinger af faggruppers troværdighed, så placerer velfærdsprofessionerne sig relativt højt. Det ser jeg som et udtryk for, at en stor del af befolkningen synes, de er vigtige faggrupper. Folk har generelt stor sympati for dem, og især sygeplejersker, folkeskolelærere og pædagoger scorer højt,” forklarer han.

På samme måde mener Lars Thorup Larsen heller ikke, man entydigt kan tale om et tab af autonomi og autoritet.

”Der er også en autonomi eller professionel autoritet i at besidde den nye type af professionel viden, som man er uddannet til at kunne

frembringe. For lærernes vedkommende f.eks. ved at vise, hvordan de underviser, og hvordan klasseundervisning fungerer. Men det er et tab af den autonomi, som udgjorde et reservat, hvor de kunne gøre tingene, som de selv ville. Og det skyldes, at professionerne er blevet mere forpligtet på at være udførere af en offentlig politik frem for at udføre det, som er professionens mål eller politik.”

Krav om beviser

Jens Erik Kristensen peger også på ideen om evidensbaseret som en faktor, der påvirker professionernes autoritet. Uanset om det gælder pasning af patienter eller omsorgen for børn, vil samfundet have bevis for, at der er effekt af indsatsen.

”Vi vil gerne vide, hvad der har effekt, så vi ikke spilder midler på at gøre noget, som ingen virkning har. Det er helt grundlæggende med til at anfægte professionernes dømmekraft, når man betvivler ideen om, at de selv ved, hvad der er godt og skidt.”

Det opbrud, Jens Erik Kristensen ser konturerne af, mener han i høj grad, handler om dømmekraft.

”Konkurrencestaten vil have, at de velfærdsprofessionelle skal blive så effektive som muligt, men det kan blive mødt med en modprofessionalisme, som kommer fra professionerne selv. De vil tilbageerobre deres professionelle dømmekraft,” siger han, men påpeger så det dilemma, de nemt havner i:

”Som pædagog eller lærer i dag kan du ikke ignorere evidensundersøgelser. Du kan ikke sidde det overhørigt og vende ryggen til og sige, at det er en ond konkurrencestatlig strategi, som man ikke vil forholde sig til. Samtidig kan en professionel lærer eller pædagog ikke bare være agent for en teknisk strategi.”

Derfor er det blevet et centralt spørgsmål, om det er dømmekraften hos den enkelte professionelle eller evidensundersøgelser, der skal fylde mest i professionernes arbejde.

”Uanset hvad man mener, har professionerne et stærkt kort på hånden, fordi det er dem, der står som det sidste udøvende og ansvarlige led af kæden i velfærdsbutikken. Har man med mennesker at gøre, er det svært ikke også at bruge sin menneskelige dømmekraft. Og derfor er det stadigvæk vigtigt, at den enkelte gennemgår en dannelse, som udvikler den personlige dømmekraft,” siger Jens Erik Kristensen og understreger, at de skal lære det allerede på deres uddannelser.

Afvikling af monopol

Med det forbehold at det er svært at spå om fremtiden, vurderer Jens Erik Kristensen, at

en ny generation af lærere og pædagoger vil forholde sig anderledes til professionsidentiteten end deres forgængere.

”Der har været en tendens til en form for offertænkning, hvor professionerne har set sig selv som ofre for konkurrencestaten. Jeg tror, det ebber ud med en ny generation. I stedet for kan der opstå en øget kollektiv faglig oprustning, hvor man forstår sig selv som en faggruppe, der kollektivt har nogle styrker, man ikke har som individ.”

Jens Erik Kristensen peger også på en tendens til, at selve professionstanken måske er under afvikling til fordel for fremkomsten af en ny type af velfærdsfunktionærer.

”I en moderne velfærdsoptik er der brug for et øget tværfagligt samarbejde – en såkaldt *interprofessionalisme*. En profession er som idé dybest set ekskluderende, og de klassiske velfærdsprofessioner har deres grænsestridigheder – pædagogernes indtog i skolen er et godt eksempel på det. Men det ville ikke komme bag på mig, hvis vi inden for en kort årrække får en basisuddannelse i velfærdsprofessionalisme, som så kan suppleres med et speciale,” siger Jens Erik Kristensen og tilføjer, at velfærdsproblemer ofte er komplekse og strækker sig på tværs af flere forskellige fagligheder.

”Derfor ser jeg det som en naturlig udvikling, hvis professionernes monopol med tiden afvikles.” ■

Læs mere: Lars Thorup Larsen: Guvernementalisering af velfærdsprofessionerne. *Dansk Sociologi* nr. 24, 2013

Jens Erik Kristensen: Velfærdsprofessionerne i konkurrencestaten - i lyset af velfærdspolitikken omkalfatring. I: *Professionerne under pres. Status, viden og styring*. (Antologi). Hans Reitzels Forlag, 2014

LARS THORUP LARSEN er lektor på Institut for Statskundskab på Aarhus Universitet. Han forsker og underviser blandt andet i professions sociologi, offentlig politik, statsstyre og sundhedspolitik.

JENS ERIK KRISTENSEN er idehistoriker og lektor på DPU, Aarhus Universitet. Han forsker i pædagogik, uddannelse og dannelse, og har bl.a. redigeret og bidraget til bøgerne *Pædagogprofessionens historie og aktualitet* (bind 1-2) og *Pædagogikkens Idehistorie*. Han underviser på bachelor- og kandidatuddannelsen i Uddannelsesvidenskab.